

ПІДРУЧНИК ІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ, ЯК РЕЗУЛЬТАТ БАГАТОРІЧНОЇ ПЛІДНОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРАЦІ

Рецензія на книгу Л.Д. Чекаленко
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ.

– К.: “Либідь”, 2006. – 712 с.

**КАМІНСЬКИЙ Є. Є.,
доктор історичних
наук, професор,
завідувач відділу**

*Інститут світової
економіки
і міжнародних відносин
НАН України*

Читачі могли вже познайомитися з ґрунтовним підручником для вищих навчальних закладів, підготовленим викладачем Дипломатичної академії України, доктором політичних наук Людмилою Чекаленко “Зовнішня політика України”. Безумовним позитивом доробку є те, що текст книги значною мірою побудований на наукових пошуках авторки, що знайшли своє відображення у докторській дисертації, захищеній менше року тому. Відтак, даний підручник у своїй основі має результат багаторічної плідної дослідницької праці.

У викладенні доволі широкого матеріалу зовнішньополітичної діяльності країни авторка використала власну концепцію безпекової тріади: людина – держава – суспільство, обравши шлях побудови викладу за логічним принципом причинно-наслідкового зв'язку, зосередившись на проблемних питаннях зовнішньополітичної діяльності держави. Побудова підручника за концепцією безпекової тріади виявилася досить слушною. Це надало роботі збалансованості розподілу дослідницької уваги, позаяк кожен з рівнів потреб-інтересів дістає належний аналіз і розглядається в різних вимірах – політичному, соціальному, економічному, правовому тощо.

При цьому слід зазначити, що сама концепція роботи не є теоретичною моделлю, оскільки спирається на конкретні результати, на практичний досвід розвитку держави, нові безпекові механізми реалізації зовнішньополітичних завдань. Цей нерозривний зв'язок між практичним досвідом та теоретичною моделлю надає роботі особливої ваги. Він безумовно актуальний, потрібний і важливий. Суттєве значення має той факт, що Л.Д. Чекаленко в основу підручника поставила безпекову проблему, яка для специфічних

умов, в яких здійснюється зовнішня і внутрішня політика України, справді виступає вирішальною.

Роки існування України як суб'єкта міжнародного права, відзначені безперервним процесом пошуку теоретичного обґрунтування та практичної імплементації безпекових механізмів. За цей час були закладені законодавчі основи безпеки держави в умовах нової постбіполярної системи міжнародних відносин, але концепції та тактики зовнішньої політики не вироблено. Водночас, система міжнародних відносин, що формується, не є застиглою субстанцією, вона постійно розвивається і висуває на порядок денний нові ускладнені виклики, а це у свою чергу вимагає постійного оновлення стратегічних завдань.

У підручнику проаналізовано трансформування концепції, стратегії та тактики зовнішньої політики, що має сприяти утвердженню України як високорозвиненої держави, рівної серед європейських країн. Досліджено етапи її розвитку, ускладнення, які виникали на цьому шляху.

Відаючи належне концепції багатовекторності зовнішньої політики України перших років незалежного існування, Людмила Чекаленко пропонує оновлену схему концептуальних підходів у розв'язанні безпекових питань нашої держави, що закладено в європейській і євроатлантичній спрямованості. При цьому авторка підкреслює актуальність зовнішньополітичного вибору, розглядає основні вектори зовнішньої політики, розкриває сутність співробітництва зі стратегічними партнерами.

Державні інтереси України розглядаються як такі, що включають стратегічні, політичні, економічні, правові й ідеологічні. За терміном їх реалізації виокремлюються довгострокові, які фактично формують стратегічну спрямованість розвитку держави, і короткострокові, викликані терміновим завданням або проблемою, яка вимагає швидкого розв'язання і є тактичною складовою побудови системи міждержавних відносин.

Перший розділ присвячено концептуальним засадам і шляхам практичної реалізації зовнішньополітичного виміру Української держави. Розглянуто базові теоретичні розробки і концепції зі згаданої тематики; розкриваються поняття, що використовуються в нормативному лекційному курсі. Розкрито чинники формування зовнішньополітичних засад, висвітлено розбудову зовнішньополітичного відомства України тощо.

Особливу увагу приділено актуальним питанням європейського напрямку (другий розділ), просування до європейської та євроатлантичної інтеграції через розбудову відповідної договірно-правової бази шляхом реформування системи влади в Україні, економічних галузей, ідеологічних засад тощо. Проаналізовано діяльність України в регіональних організаціях – ЄС, НАТО, ОБСЄ, а також у міжнародній універсальній структурі ООН. Особливу увагу при цьому приділено участі

України у миротворчому процесі, втім і в Операціях з підтримання миру.

Висвітлюються питання двосторонніх міждержавних відносин, як опори стабільності миру і безпеки в регіоні. На двосторонньому рівні аналізуються у першу чергу відносини з США, країнами Європейського Союзу, а також з провідними азіатськими країнами.

Привернуто увагу до прийнятних шляхів реалізації довгострокових державних інтересів, що вимагає пошуку союзників, а також передбачає віднайдення компромісів із врахуванням об'єктивно існуючих міждержавних протиріч, тобто досягнення балансу сил і рівноваги відносин.

Євразійський напрям зовнішньої політики України докладно висвітлений двосторонніми відносинами з країнами Співдружності Незалежних Держав: Російською Федерацією, Республікою Білорусь, Республікою Молдова, кавказькими (Грузія, Азербайджан, Вірменія) і азіатськими країнами (Казахстан, Узбекистан, Туркменістан). Особливу увагу приділено проблемним темам співробітництва України-Росії, розглянуто вузли протиріч українсько-російських відносин, які періодично виникають у територіальних питаннях, щодо встановлення кордону; щодо політичного протистояння, економічних негараздів, гуманітарної сфери.

Логічним продовженням теми є розгляд питань довкола суверенності і цілісності Української держави, тісно пов'язаними із складними наслідками пострадянської епохи. Серед них – перебування іноземних військових формувань на території України, складнощі з пострадянською власністю і гуманітарною спадщиною. Проблеми, успадковані від радянського минулого, включають також і розгляд наслідків розв'язання ядерної проблеми (відмова від ядерної зброї, Чорнобильська катастрофа). Особливий інтерес являє порушене автором питання щодо проблеми ефективності міжнародного механізму захисту. В українському варіанті – надання гарантій безпеки ядерними державами. Привертають увагу розмірковування про еволюцію поняття "суверенітету", яке поступово втрачає захисні функції своєрідного табу від зазіхань і перетворюється на універсальний символ колишньої недоторканності.

До актуальних проблем зовнішньої політики віднесено й широкий перелік гуманітарних аспектів. Складова захисту прав людини простежується від дослідження етнополітики України, етнозлагоди в самій державі до відстоювання інтересів українських громадян за кордоном.

Розглядаючи Україну в системі глобалізації міжнародних відносин, Л. Чекаленко робить висновки про те, що держава опинилася в досить складному становищі. Пострадянська ментальність, що продовжує панувати в українському суспільстві, до того ж пострадянська економічна модель розвитку, яка переплітається з початковими стадіями капіталістичних па-

ростків, продовжує впливати на визначення місця України в системі сучасних міжнародних відносин і ускладнює її просування на іншій, вищій шабелі європейської цивілізації.

З огляду на викладене підкреслюється, що реалізація заявленого стратегічного вибору України – європейська інтеграція – відбувається в складних політичних і економічних умовах. При цьому зазначено, що українській політиці кінця минулого десятиліття була притаманна багатовекторність, тобто активна діяльність на багатьох напрямках співпраці зі світом. Початок нового тисячоліття, геополітичні світові зсуви внесли свої корективи у зовнішньополітичні уподобання нашої держави. Позиція України поступово трансформується, потерпаючи еволюцію від початкових форм спілкування з новими суб'єктами міжнародного права до утворення регіональних і субрегіональних формувань з перспективами виходу на європейський простір.

Імпонує читачеві глибоке знання Л.Чекаленко не тільки подій, що відбулися, а й самого процесу формування і прийняття зовнішньополітичних рішень. Висновки спираються на широку базу оригінальних документів, які наведені в тексті. Особливу вагу виданню додає і те, що в ньому висвітлено проблемні події в міждержавних відносинах у процесі еволюції, що має глибокий вплив на сучасне формування і розвиток світогляду нового покоління.

Ураховавши набутий викладацький досвід, після кожного розділу книги авторка додала найважливіші документи з зовнішньої політики, які запрошують читача до самостійного аналізу тих чи інших подій. Найважливіші з джерел фрагментарно наведені в тексті.

Гортаючи сторінки книги разом з нашою державою проходимо складний шлях від часу проголошення незалежності України до сьогодні,

шлях злетів і падінь, шлях випробувань і поневірян, шлях боротьби за відстоювання здобутої незалежності. А боротьба – це не тільки володіння і брязкіт зброєю. На сторінках видання боротьба висвітлена як процес відстоювання права на повагу громадянина, суверенність держави, як копітка робота державних осіб, дипломатів і вчених.

Замість висновку звернемося до книги і наведемо думку авторки: “В Україні не може бути інших інтересів, крім українських. В українських інтересах у даній площині серед державних пріоритетів першістними мають бути незалежність, суверенність Української держави; досягнення високого рівня економічного розвитку, посідання відповідно високого місця в міжнародному поділі праці; гармонійний розвиток відносин з державами-географічними сусідами; надання пріоритетної уваги розвитку відносин з провідними європейськими державами, важливості українсько-російському співробітництву, що визначено стратегічним; захист інтересів України, українських громадян і співвітчизників за кордоном”.

Сьогодні висуває нові вимоги до зовнішньополітичної діяльності України, яка має відповідати викликам новітнього часу, стати випереджальною і прогнозованою. Книга Людмили Чекаленко, запропонована читачеві, зможе дати йому вичерпуючі відповіді на низку питань сучасності. Отже авторка успішно виконала завдання з підготовки ґрунтового посібника, де всестороннє і в той же час оригінально виклала найважливіші проблеми зовнішньополітичного буття нашої держави.

Книга розрахована на всіх читачів, хто цікавиться зовнішньополітичною діяльністю України. Певен, вона стане в нагоді викладачам і студентам, державним діячам і політикам.